

ENTOMOLOGISCHE BERICHTEN

MAANDBLAD UITGEGEVEN DOOR

DE NEDERLANDSE ENTOMOLOGISCHE VERENIGING

ISSN 0013-8827. Officiële afkorting (World List): Ent. Ber., Amst.

Deel 38

1 augustus 1978

No. 8

Adres van de Redactie:

B. J. LEMPKE, Plantage Middenlaan 64, 1018 DH Amsterdam — Nederland

INHOUD: Commissie voor Inventarisatie en Natuurbescherming: Commentaar op de natuurbeschermingswetgeving (p. 113). — A. VAN FRANKENHUYZEN: *Synanthedon myopaeformis* (Borkhausen) in Nederland (Lepidoptera, Sesiidae) (p. 119). — J. QUINLAN, On the identity of some British *Alloxystinae* described by P. Cameron and J. J. Kieffer (Hymenoptera, Cynipidae) (p. 124). — Literatuur (p. 128: J. P. DUFFELS). — Korte mededelingen (p. 123: Nieuwe aanwinsten voor de bibliotheek; p. 128: G. VAN DER ZANDEN).

Commentaar op de natuurbeschermingswetgeving

door

COMMISSIE VOOR INVENTARISATIE EN NATUURBESCHERMING

ABSTRACT. — A commentary on the relations between entomology, insect collecting and legal nature conservation measures is given by the conservation committee of the Netherlands Entomological Society. The laws concerned are briefly described. It is pointed out that the Dutch authorities involved in the law-making processes paid insufficient attention to: (1) habitat destruction as a primary source of species conservation problems; (2) the development of international cooperation; (3) a more exact definition and gradation of the endangered species concept; (4) the values of collecting for scientific, educational, cultural and recreational purposes; (5) the monitoring of trade, especially with regard to industrial products; (6) the consultancy of knowledgeable entomologists; (7) the use of geographical limits in the lists of endangered species. The Society's members are urged to provide factual information and comments regarding the conservation problems discussed. Preferably, the facts about any endangered species should be submitted to the committee in a standardised form; for this purpose a scheme of 12 relevant points is given.

DE WETTEN WAAR HET OM GAAT

Gedurende de laatste jaren zijn in Nederland twee wetten van kracht geworden waarmee entomologen te maken kunnen krijgen wanneer zij op enigerlei wijze insecten verzamelen of deze willen verhandelen. Bij deze wetten horen namelijk lijsten van beschermde diersoorten, waaronder insecten — weliswaar nog weinig, maar hun aantal zal ongetwijfeld toenemen. De strekking van de twee wetten kan als volgt worden samengevat:

De Natuurbeschermingswet (1973) dient onder andere de volledige bescherming van bedreigde inheemse plante- en diersoorten. Uit de aanwijzing als beschermde diersoort vloeit voort dat het dier niet mag worden gevangen of gedood en dat ook de poging daartoe strafbaar is. Verder is het verboden een zodanig dier onder zich te hebben of te koop aan te bieden. Er is nog meer verboden, maar dat is niet zozeer van toepassing op insecten.

De tweede wet, de Wet Bedreigde Uitheemse Diersoorten (1975), spreekt niet over vangen, doden of pogingen daartoe, omdat onze overheid daarop uiteraard geen directe invloed kan uitoefenen. In het geval van levende dieren (art. 2) is het bij deze wet verboden bepaalde bedreigde

uitheemse soorten onder zich te hebben, te koop aan te bieden, te verkopen of af te leveren; hetzelfde geldt in het geval van dode dieren (art. 3) met uitzondering van het „onder zich hebben”, wat dan is toegestaan. „Afleveren” betekent zoveel dat ruilen of weggeven, van eigenaar verwisselen dus, niet is toegestaan.

De lijsten behorende bij de Natuurbeschermingswet en de Wet Bedreigde Uitheemse Diersoorten worden afgekondigd bij algemene maatregel van bestuur. Ze zijn samengesteld door staatscommissies, die de Minister gevraagd of ongevraagd van advies dienen. Alvorens iets dieper in te gaan op enige principiële aspecten van de huidige wetgeving volgt een opsomming van wat er op de lijsten momenteel als beschermd voorkomt.

Op grond van de Natuurbeschermingswet zijn slechts twee Nederlandse insektesoorten als beschermd aangewezen: het vliegend hert (*Lucanus cervus*) en de grote vuurvliinder (*Lycaena dispar*). Men vraagt zich overigens wel af waarom juist dit tweetal, en niet andere, zoals rode bosmieren (*Formica rufa* groep), die zelfs in sommige Europese landen streng beschermd zijn om hun grote waarde voor de bosbouw. Het vliegend hert heeft vermoedelijk slechts een plaats op de lijst gevonden vanwege zijn spectaculaire uiterlijk; over de populatiedynamica van deze soort weten we praktisch niets. Wel mogen we aannemen dat de afkeer van de bosbouwer van rottend hout sterk heeft bijgedragen tot de huidige zeldzaamheid. Over de grote vuurvliinder weten we meer, en de plaatsing van deze soort op de lijst van beschermde diersoorten zou inderdaad haar instandhouding kunnen bevorderen.

De lijst behorend bij art. 3 van de Wet Bedreigde Uitheemse Diersoorten is nog niet afgekondigd, maar wat betreft dode dieren of delen ervan zal er onder andere het volgende op komen te staan. Een aantal uitheemse dagvlindersoorten van de genera *Ornithoptera*, *Papilio*, *Parnassius* en *Morpho*, allemaal grote soorten waar handel in is. Een aantal grote uitheemse keversoorten waar handel in is, behorend tot de genera *Mormolyce*, *Chiasognathus*, *Phalacrognathus*, *Lamprima*, *Dynastes*, *Megasoma*, *Golofa* en *Goliathus*. Op de lijst van in levende staat beschermde soorten (art. 2 van de Wet) staan geen insecten. De oorspronkelijk ontworpen lijst bij art. 3 ging veel verder, maar onze Commissie heeft daarop en op de uitgangspunten commentaar geleverd en om bijstelling verzocht. Hopelijk wordt onze bemoeienis gehonoreerd. Dat commentaar is in dit stuk verwerkt.

De Wet Bedreigde Uitheemse Diersoorten vloeit voort uit de Nederlandse ondertekening van de Overeenkomst inzake de internationale handel in bedreigde in het wild levende diersoorten (Washington, 1973). Korthedshalve laten we strekking en inhoud van deze overeenkomst buiten beschouwing, omdat de beschermende maatregelen in laatste instantie in onze wet vervat zijn.

COMMENTAAR

De meeste entomologen zullen wel voorstanders van natuurbescherming zijn, en de meesten zullen ook wel beseffen dat milieubescherming daarin cruciaal is. Hoevelen hebben niet ervaren dat hun favoriete verzamelterrein werd opgeofferd aan huizenbouw, wegeaanleg, industrialisatie, of wat dan ook, als gevolg waarvan interessante soorten bedreigd of reeds verdwenen zijn? Eigenlijk zitten we met deze eenvoudige formulering midden in de natuurbeschermingsproblematiek, en ter bevordering van de algemene discussie willen we enige principiële aspecten van de twee hierboven besproken wetten nog eens kritisch door een entomologische bril bezien.

Twee constateringën kunnen we zonder meer evident noemen: (1) De economische belangen (in de ruimste betekenis) staan in de huidige praktijk bijna zonder uitzondering op de voorgrond wanneer er iets met het milieu moet gebeuren, m.a.w. de natuur wordt geen intrinsieke waarde toegekend. (2) Biotoopverwoesting is bijna altijd de primaire oorzaak van het verdwijnen van soorten, zeker wanneer het om iets anders dan vogels en zoogdieren gaat.

Met deze realiteiten moeten we rekening houden wanneer we maatregelen nemen ten behoeve van de natuurbescherming. Er is geen reden optimistisch te zijn over veranderingen wat betreft het eerste punt, met het tweede ligt het iets gunstiger, zeker wat het binnenland betreft. De Natuurbeschermingswet maakt het namelijk mogelijk terreinen aan te wijzen als beschermd natuurmonument waardoor van de eigenaar van zo'n terrein kan worden verlangd het zodanig te

beheren dat aan de natuurwetenschappelijke waarde ervan geen afbreuk wordt gedaan. Iets kan dus aan de primaire oorzaak van het verdwijnen van soorten in ons land wel worden gedaan op grond van de Natuurbeschermingswet. Met uitheemse diersoorten is dat niet het geval, en we vinden in de Wet Bedreigde Uitheemse Diersoorten zelfs geen vleugje erkenning van biotoopverwoesting als primaire faktor. De meeste op de hiervoor genoemde lijst voorkomende soorten zijn dieren van het tropische oerbos, en juist dit biotoop verdwijnt als sneeuw voor de zon, overal ter wereld, en met instemming van de meeste overheden. Hoorden we niet een Nederlands minister van ontwikkelingshulp indertijd na zijn terugkeer uit Indonesië verkondigen dat het goed ging met de bosbouw in dat land? De inkomsten groeiden. Hij bedoelde dat voor praktisch al het produktieve laaglandbos, tropisch oerbos dus, kapconcessies waren uitgegeven. Dat betekent in Indonesië, zoals bijna overal ter wereld, onherstelbare kaalslag.

De Adviescommissie Wet Bedreigde Uitheemse Diersoorten wekt de indruk dat het onmogelijk en onjuist is middels de Wet de biotoopverwoesting of soortuitroeiing buiten onze grenzen aan te pakken. Zonder nu uitgebreid op onze Wet als zodanig in te gaan, moeten we constateren dat wetten van andere landen meer blijk geven van inzicht in de fundamentele problematiek. Zo bijvoorbeeld de Endangered Species Act van de Verenigde Staten. In sectie 8 van die wet, handelend over internationale samenwerking staat: "As a demonstration of the commitment of the United States to the worldwide protection of endangered species and threatened species, the President may [. . .] provide to any foreign country (with its consent) assistance in the development and management of programs in that country, which the Secretary determines to be necessary or useful for the conservation of any endangered species or threatened species [. . .]." Behalve deze paragraaf over „Financial assistance" omvat sectie 8 van de Amerikaanse wet nog paragrafen over „Encouragement of Foreign Programs", „Personnel", „Investigations" en „Convention Implementation". In ieder geval kan men bij studie van de tekst van de Endangered Species Act en de uitvoering ervan (er is zelfs een Office of Endangered Species) nauwelijks aan de indruk ontkomen dat onze eigen wetgeving gebrekkig is.

Wanneer men wetten maakt met de bedoeling plante- en diersoorten te beschermen ten einde hun voortbestaan te verzekeren, preventieve wetten dus, hanteert men de term „bedreigd". Nu is de hamvraag natuurlijk waar, wanneer, en in welke mate men van een bedreigde soort moet spreken. In de eerste plaats moeten we iets weten over de levensbehoeften van een soort om daarover iets te kunnen zeggen. Van grote opvallende dieren weten we veel, maar van de minder opvallende, waaronder alle insekten behalve een paar vlinders, weten we zo weinig dat we alleen indirect kunnen aantonen dat ze in hun voortbestaan bedreigd zijn. Het eenvoudigst ligt een zaak wanneer het biotoop van een soort vernietigd wordt: we mogen dan veilig aannemen dat de populaties van de soort in kwestie hetzelfde lot ondergaan. In ons land is dat met het reeds genoemde vliegend hert (*Lucanus cervus*) zeker het geval. In allerlei schakeringen doet zich biotoopverwoesting resp. soortbedreiging voor: over het gehele areaal van de soort of in een bepaald klein deel ervan, door algehele destructie of door sluipende, subtiele degradatie, enz. Details over de topografische omvang van de bedreiging zijn erg belangrijk omdat zich daarbij regionale of nationale belangen en gevoelens sterk op de voorgrond dringen. Men denke aan de neiging om incidentele of marginale vestigingen van soorten, dus soorten die misschien in het betreffende gebied helemaal niet thuishoren, extreem te beschermen.

VERZAMELEN EN HANDEL

Een belangrijke factor in de bedreigingsvraag is de invloed van het verzamelen door biologen, liefhebbers en handelaren. In hoeverre kan men insekten „oogsten" zonder dat de populaties van de soorten in hun voortbestaan worden bedreigd? Een van de belangrijkste ecologische gegevens nodig voor de beantwoording van deze vraag is het verloop van de S-curve, de populatie-groeicurve. Terecht zegt Owen (1976): „It is widely held that despite the volume of trade there is no danger to butterfly populations, that, for instance, there are still plenty of butterflies in Taiwan. This viewpoint ignores the essential features of exponential processes: collecting and killing can go on year after year with no obvious signs of depletion, until, quite suddenly, a species

Fig. 1. Gedeelte uit een lichtblauw gekleurd plastic „kleedje” met ingeperste echte vlindervleugels aan papieren lijfjes. Taiwan, 1976. Lengte van het merk bovenaan ca. 8,5 cm. Massaal in fijnmazige klevende netten gevangen?

becomes rare and perhaps extinct. This is what I call the „passenger pigeon effect”. Not until it is too late does it become apparent what is happening”. Het aantal insektesoorten waarbij we het „trekduiven-effect”, dus onverwacht sterk gereduceerde groei van uitgedunde populaties, moeten vrezen is vermoedelijk uiterst gering, maar bij commercieel oogsten van bijv. grote vlin-
ders (de hierboven genoemde *Ornithoptera*’s) en kevers (zoals goliathkevers) niet denkbeeldig. Voor praktisch alle kleine insecten zal wel gelden wat een Amerikaanse vlinderbeschermingsor-
ganisatie ervan vindt: „All available evidence indicates that it is exceedingly difficult to damage a population of mobile invertebrates, such as most insects, through collecting. Given the facts of insect population biology, including their rapid replacement and vast overproduction, overcol-
lecting of insects is a hollow threat. Only in cases of extremely weak, depleted, local and envi-
ronmentally stressed populations can intensive collecting be a long-term depreciative factor” (Xerces Society, 1975).

Met een voor tallozen belangrijk aspect van de entomologie (mutatis mutandis geldt dit ook voor andere vakgebieden) houdt de Nederlandse wetgever geen rekening: collectie-vorming als wetenschappelijke, educatieve, culturele en recreatieve activiteit. Nog onlangs zei Kuenen (1977): „Veel musea rekenen voor hun materiaal op de duizenden amateur-entomologen, die overal ter wereld actief zijn. Zonder die hulp zouden kennis van en het inzicht in de diversiteit van de levende wereld nog lang zo ver niet zijn. [. . .]. Prikkebeen en zijn geestverwanten staan aan de basis van de biologie en van de toepassingen daarvan.” Hoeveel waardevols aan materiaal en kennis is inderdaad niet door liefhebbers en door handelaren (men denke slechts aan Reitter en Fruhstorfer) bijeengebracht! Hoevelen zien niet het verzamelen en bestuderen van insecten als vorm van zinvolle vrijetijdsbesteding? De professionele entomologie omvat slechts een fractie van het totale aantal van de bij de diverse organisaties aangesloten leden — onze eigen Vereniging vormt daarvan een duidelijk bewijs.

Het is nog niet zover dat de bestaande wetgeving de entomologische collectievorming werkelijk hindert, maar dit zou bij een onzorgvuldige uitbreiding van de lijsten bij zowel de Natuurbeschermingswet als bij de Wet Bedreigde Uitheemse Diersoorten snel het geval kunnen zijn. Als we, om slechts een voorbeeld te noemen, Lucaniden-specialisten de aankoop van materiaal effectief onmogelijk zouden maken, raakt het onderzoek van deze ondanks hun vaak spectaculaire uiterlijk slecht bekende diergroep (meer dan 1000 soorten) op dood spoor, omdat juist het meeste materiaal via de handel vrijkomt.

Wij hebben trouwens bijzonder weinig zicht op de handel in insecten, zowel met betrekking tot verzamelen door liefhebbers als met betrekking tot de produktie van en handel in kunstnijverheidsvoorwerpen. Het lijkt ons nodig dat de overheid tot een inventarisatie van deze handel komt, hetzij door het nemen van steekproeven, hetzij door het eisen van gespecificeerde opgaven van hoeveelheden en herkomst. Als inderdaad meer dan 50 miljoen vlinders per jaar worden verhandeld in Brazilië (Carvalho & Mielke, 1972), en als inderdaad Taiwan een jaarlijkse export ter waarde van US \$ 30 miljoen heeft (Owen, 1971), alles voornamelijk ter verwerking in kunstnijverheidsvoorwerpen (fig. 1), dan is het dringend gewenst dat ons land een controle-systeem opzet. Wij achten de verkoop van kastjes met geprepareerde vlinders door „hebbedingetjes-boetieks” hoogst bedenkelijk, om maar te zwijgen van de prijzen (tot f 100,—) die voor een paar slecht gespannen *Papilio*'s moeten worden neergeteld.

Er wordt natuurlijk veel gekweekt, maar waar, hoe, en in welke mate is al evenmin duidelijk. Dat bleek nog onlangs uit advertenties in de bekende periodiekje „Insektenbörse”. Terwijl op 31 oktober 1977 de Societas Europaea Lepidopterologica daarin oproept geen *Ornithoptera brookiana* te kopen, beweren in het nummer van 1 december twee handelaren, eveneens per advertentie, dat die vlinder massaal wordt gekweekt, en voegen daarbij het verzoek aan de SEL zich liever voor biotoopbehoud in te zetten (sic). Een handelaar uit Maleisië bood ongeprepareerde mannetjes van de genoemde „birdwing” onlangs aan voor US \$ 120 per 1000, de wijfjes deden idem zoveel per 100. Dit lijkt ons inderdaad kweek.

MINDER BELANGRIJKE KWESTIES

Behalve de bovenstaande kwesties zijn er nog enige minder belangrijke die het overwegen waard zijn, en die als zodanig door ons eveneens in het overleg met de wetgevende instanties ter sprake zijn gebracht. In de eerste plaats is er de inschakeling van deskundigheid. Als men, zoals is gebleken in voornoemd overleg, de Nederlandse Entomologische Vereniging slechts als pure belangenorganisatie blijft zien, en niet als raadplegenswaardige vereniging van deskundigen, dan zullen de entomologische resultaten er naar zijn: dan komen er inderdaad, zoals is gebeurd in de aanvankelijke voorstellen, op de soortenlijsten insecten te staan die op geen enkele grond bedreigd kunnen worden genoemd, terwijl andere die wel bedreigd zijn, ontbreken.

Een tweede kwestie, bij beide genoemde wetten, is het feit dat uitsluitend „hele” soorten worden aangewezen als beschermd, en niet de toch praktisch mogelijke beperking tot geografische rassen en geografisch geïsoleerde populaties wordt gehanteerd. Kikkers mag men niet vangen, doden, te koop aanbieden of onder zich hebben (zie formulering in de Natuurbeschermingswet, hierboven aangehaald), noch uit Nederland (waar ze door biotoopverwoesting zijn bedreigd),

noch uit het buitenland (waar ze meestal algemener zijn). Dit geldt ook voor het vliegend hert (keververzamelaars opgelet!). Mutatis mutandis geldt dit ook voor tropische insecten. Terwijl, met uitzondering van één of twee soorten, de *Ornithoptera*'s van Nieuw-Guinea geenszins direct bedreigd zijn, kan dat niet gezegd worden van de soorten en rassen die in Australië voorkomen. Daar vindt sterke areaalafname en algehele degradatie van het biotoop van de *Ornithoptera*'s plaats, en bovendien „overcollecting”. Wat is er nu eenvoudiger dan alle populaties, rassen en soorten van *Ornithoptera* die in Australië voorkomen op de lijst behorend bij art. 3 van de Wet Bedreigde Uitheemse Diersoorten te plaatsen (is er trouwens een Wet Bedreigde Uitheemse Plantesoorten in voorbereiding? men denke aan de orchideeënhandel!).

Interessant is de kwestie waaraan Nederland gebonden is bij ratificatie van de eerder genoemde internationale Washington-conventie. Is de consequentie dan dat Nederland alle *Ornithoptera*-soorten van Papua New Guinea op zijn lijst moet plaatsen, terwijl onze regering op haar beurt die van Papua New Guinea zal verzoeken de grote vuurvliinder (*Lycaena dispar*) en het vliegend hert (*Lucanus cervus*) als beschermde soorten aan te wijzen? Onze opvatting is dat een en ander ad absurdum zou voeren, en dat daarom bij lokale bedreiging zonder dat er omvangrijke handel is, de lokale overheid eigen maatregelen dient te treffen zonder die via de Washington-conventie internationaal door te spelen.

VERZOEK OM INFORMATIE

Uit al hetgeen hierboven is besproken blijkt dat er een groot gebrek is aan degelijke informatie over vorm en mate van bedreiging van insectesoorten. De Commissie voor Inventarisatie en Natuurbescherming stelt daarom toezending van zulke informatie alsmede opiniërende correspondentie zeer op prijs. Vooral cijfermateriaal is van groot belang.

Samengevat willen we weten welke soorten bedreigd zijn omdat ze: (1) praktisch geheel uitgestorven zijn in hun hele verspreidingsgebied of (2) in een bepaald deel ervan; (3) een biotoop bewonen dat over het hele verspreidingsgebied of (4) over een bepaald deel ervan verdwijnt; (5) over het gehele verspreidingsgebied of (6) over een bepaald deel ervan overmatig worden weggevangen; (7) in aantal achteruit lijken te gaan zonder dat een duidelijke oorzaak is aan te wijzen; (8) in de nabije toekomst door vernietiging van biotoop of (9) door overmatig wegvangen zullen verdwijnen. Voorts is het nuttig om te weten of (10) er soorten zijn waarvan het handelsverkeer in het oog zou moeten worden gehouden, of (11) deze soorten worden gekweekt en in welke omvang, en ten slotte (12) welke insectesoorten op grote schaal in kunstnijverheidsvoorwerpen worden verwerkt. Deze punten behoeven na bovenstaand commentaar geen verdere uitleg. Iedere informatie wordt desgewenst vertrouwelijk behandeld. Het adres van het secretariaat is: dr. P. J. van Helsdingen, Raamsteeg 2, Postbus 9517, 2300 RA Leiden.

REFERENTIES

- Carvalho, J. C. I. & C. H. H. Mielke, 1972. The trade of butterfly wings in Brazil and its effects upon the survival of the species. — *Proc. int. Congr. Ent. (Moscow)*, 1: 486—488.
- Kuenen, D. J., 1977. *Prikkebeen honoris causa*. — Rede 402de Dies natalis Univ. Leiden, 16 pp.
- Owen, D. F., 1971. *Tropical butterflies*. — Clarendon Press, Oxford, xiv + 214 pp., figuren, platen.
- Owen, D. F., 1976. Rajah Brooke's birdwing. — *Oryx*, 13: 259—261.
- Xerces Society, 1975. Proposed policy on insect collecting. — *Atala*, 3 (1): 24.
- Beschermde planten en dieren aangewezen op grond van de Natuurbeschermingswet, 1974. — Staatsuitgeverij, 's-Gravenhage, 92 pp., figuren.
- Wet Bedreigde Uitheemse Diersoorten. 1975. — Staatsblad van het Koninkrijk der Nederlanden, 1975 no. 48, 2 pp.
- Overeenkomst inzake de internationale handel in bedreigde in het wild levende dier- en plantesoorten. — *Tractatenblad*, 1975: 74—101.
- Endangered Species Act, 1973. Conference report. — House of Representatives, 93d Congress, 1st Session, *Report* no. 93—740, 29 pp.